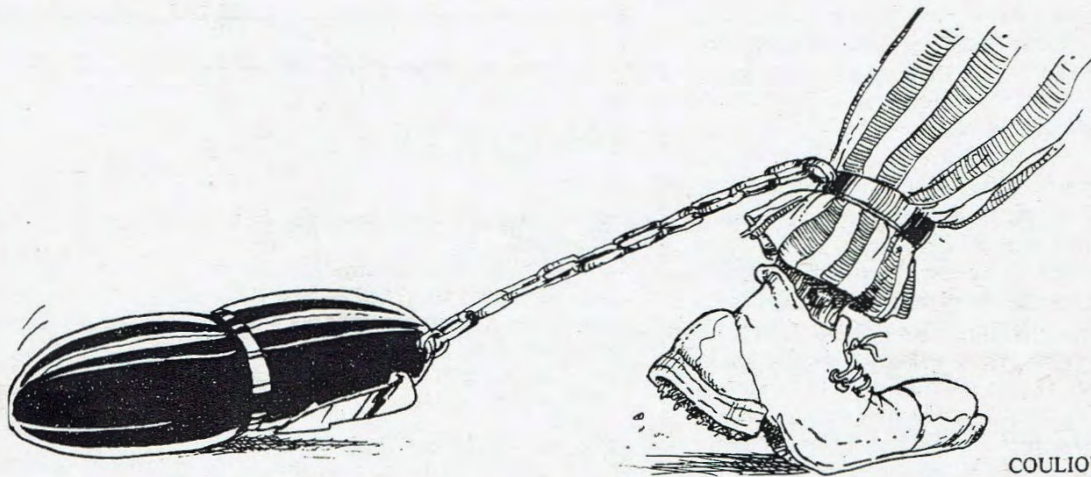

SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 2 – 1985 26. årg. Kr. 15,00

I dette nummeret:

ER «DIKTERNES SPRÅK» HELLIG?

*Om normering av litterære tekster
i leseverk*

Om å normere diktarspråk

Sentralstyret i LSS har uttala seg om dei foreslåtte reglane for normering av litterære tekster i leseverk, som Geirr Wiggen drøftar i hovudartikkelen i dette nummeret. Sentralstyret seier i fråsegna si:

«Som eit hovudprinsipp for normeringa av litterære tekster i leseverk meiner vi det mest tenlege vil vere å legge den offisielle **rettskrivinga** til grunn, altså ikkje læreboknormalen. Det bør gjelde alle klassesteg, alle sjangrar (med dei atterhalda vi nemner nedanfor) og begge målformer. Ein bør da bruke dei formene i rettskrivinga som ligg nærast forfattarens egne. Vi støttar altså det framlegget som Brynjulv Bleken sette fram på det siste råds-møtet, og viser til argumentasjonen i Geirr Wiggens fråsegn om saka.

Vi vil likevel ta somme atterhald:

1. Å normere eldre tekster til moderne rettskriving kan av og til by på spesielle problem. Døme: Former som **Koen**, **Gjeten** og **Øen** kan i dag heite **kuen**, **geiten** og **øyen** i rettskrivinga, men ikkje i den verkelege språkbruken. I slike tilfelle bør ein enten normere til dei kurante formene, **kua**, **geita** og **øya**, eller la **koen**, **gjeten** og **øen** stå slik, og det bør vere ei totalvurdering av stil, emne, forfattarens språksyn o.l. som avgjer kva ein vel. Eit anna døme er den kjente staden i Kiellands Skipper Worse der skipperen seier: «Vi have alle et skrøbeligt kjød —», og madam Torvestad svarar: «Ja, skipper Worse, det har vi.» Fleirtalsforma av verbet har her ein heilt bestemt stilistisk funksjon. Regelverket bør altså ikkje praktiseras stivbeint og mekanisk.

2. **Poesi** bør berre normeras **grafisk**, altså slik at det ikkje får konsekvensar for uttalen. Dette bør gjelde på alle klassesteg. Vi støttar språkrådsstyret i at ein del eldre prosatekster bør kunne stå med berre «varsam normering» i styrets forstand (dvs. grafisk normering pluss noen få morfologiske endringar som sløyfing av fleirtalsformer av verb).

3. I tillegg støttar vi **merknadene** i språkrådsstyrets utkast, med desse modifikasjonane: I merknad 1 vil vi foreslå å stryke ordet «unn-taksvis», og å omformulere merknaden slik at det tydeleg går fram at han gjeld **både** tradisjonelle, dialektale og «tilnærmingsprega» former i **begge** målformene. I merknad 2 vil vi opne for **grafisk** normering av replikkar slik at det blir samsvar med teksta elles. I merknad 3 vil vi gjerne få modifisert setninga om «inkonsekvensar i attgjevinga av dialekten». Reine grafiske inkonsekvensar meiner vi må kunne ret-

Språklig Samling

Redaksjon: Øyvind Haaland (ansv. red.),
Lars S. Vikør (red.sekr.),
Knut S. Vikør, Ivar Utne

Bladpenger: Kr. 45,-

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING
Medlemspenger: Kr. 65,- pr. år; for skoleelever,
studenter og pensjonister: Kr. 40,-

Leder: Lars S. Vikør,
Øvre Smestadvei 51, 0378 Oslo 3
Tlf.: (02) 49 16 94

Lagets og bladets adresse:
Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo 1
Postgiro 5 16 37 87

Utgitt med støtte fra Norsk kulturfond

INNHALD

Geirr Wiggen: Språket i leseverk. Bør det standardiseres?	3
Skrift blir til tale på datamaskin ved Universitetet i Bergen	8
Ungdomen i Bergen går bort frå «nu» og «efter»	9
Nye bøker våren 1985	10
Einar Økland, prisvinnar: Det går godt for Språklig Samling	11
DEBATT – KOMMENTAR	
T. Andresen, K. Haave, T. Kleiva, E. Ryen og G. Vestheim: «Språkboka» og Språkrådet	12
Tove Berg og Reidunn Guldal: Hva er godt språkrøktsarbeid? Om Språkrådet og «Alle tiders norsk»	13
Tomas Refsdal: Språklige sidespor (3)	15
Nytt frå språkfronten: Ein siger for nynorsken og demokratiet	16

tas, men **språklege** inkonsekvensar meiner vi ein bør vere svært varsam med å rette, både fordi det er vanleg i talemålet, og fordi det kan vere eit bevisst trekk for å karakterisere ein bestemt språkbruk eller ein person.

4. Heilt kort vil vi berre peike på dei **stilistiske** problema eldre tekster kan by på, og som blir reint borte i denne form-diskusjonen. Ei modernisering eller omstøyping av **språkføringa** i eldre tekster kan vere eit middel til å formidle meininga med dei for moderne lesarar. Da står ein sjølsagt også fritt i forhold til forfattarens rettskriving. Men ei slik tekst må da **presenteras** som språkleg modernisert, med ein namngitt ansvarleg språkbearbeidar.» □

SPRÅKET I LESEVERK

Bør det standardiseres?

Av Geirr Wiggen

Som vi meldte i forrige nummer, drøfter Språkrådet for tida regelverket for normering av tekster som blir tatt inn i leseverk. Styret i rådet la fram et utkast til rådsmøtet i januar i år, men det blei ikke tatt noen endelig avgjerd der. Saka skal opp på eit seinere rådsmøte, sannsynligvis til høsten, og i mellomtida har språkrådsstyret bedt om skriftlige merknader fra rådsmedlemmene. Den artikkelen som følger her, er Geirr Wiggens høringsfråsegn til Språkrådet.

Det regelutkastet som er utgangspunktet for artikkelen, blei trykt i forrige nummer av *Språklig Samling* side 18–19, og ordskiftet på rådsmøtet gav vi et kort referat av på s. 20 i det samme nummeret.

Språket i de norske leseverka skolen bruker i dag, er bestemt av regler Norsk språknemnd formulerte for 24 år sia (Norsk språknemnd 1961). Når en husker på at nettopp Språknemndas standardisering av litterære tekster til skolebruk var blant de fremste konfliktspørsmåla i 1950-åra, som førte til riksmålsbevegelsens mobilisering mot offentlig språkpolitikk, til Vogt-komiteen og endelig erstatninga av Språknemnda med Norsk språkråd i 1972, er det ikke til å undres over at Språkrådet nå, som det må sies å ha lagt bokmålsrevisjonen bak seg, tar disse reglene opp til ny vurdering.

Til Språkrådets møte 25.–26. januar 1985 la styret i rådet fram et forslag til vedtak, som gjaldt allmenne forutsetninger og prinsipp for standardisering av leseverk-språket og konkrete retningslinjer for behandlinga av tekster til ulike skoleslag og klassesteg (Norsk språkråd 1985, se forrige nummer av *Språklig Samling*). Da hadde det, etter hva jeg forstår, vært arbeidd med saka i et særskilt utvalg ei tid før sekretariatet fikk tilrettelagt den for rådet. Rådsmedlemmene fikk ikke saksdokumenta før få uker før rådsmøtet. De hadde

dermed ikke fått høve til å drøfte saka i sine respektive organisasjoner. Enkelte konkrete saker i seinere tid, der Språkrådet v/sekretariatet og/eller fagnemnda hadde påbudt streng standardisering i manuskript det hadde fått til behandling, har skapt irritasjon. Forfatterne og andre mente at Språkrådets krav var diskutabile, til dels faglig meningsløse. (Se innlegga side 12–14 her i bladet.)

Blant annet på denne bakgrunnen var det behov for ei drøfting av saka i organisasjonene før den kom fram til endelig avgjerd i Språkrådet. På rådsmøtet 25.–26. januar -85 kom det til ordskifte om saka, og en vesentlig del av ansvaret for at saka nå er blitt utsatt og sendt tilbake til ny behandling i Språkrådets fagnemnd etter at de representerte organisasjonene har fått høve til å uttale seg, faller på meg. Hovedgrunnen til at jeg mente saka måtte utsettes under januar-møtet i rådet, var at de berørte organisasjonene måtte få tid til å drøfte og uttale seg om den før rådet fatta endelige vedtak. Men jeg hadde også innvendinger mot sentrale deler av sjølve saksinnholdet i styrets framlegg til nye standardiseringsregler. Her skal jeg gjøre nærmere greie for dem.

Ulike sondringer og standardiseringsgrader

Slike standardiseringsregler som det dreier seg om i denne forbindelsen, har to hovedkomponenter – 1) regler for hvor strengt språket skal standardiseres, og 2) regler for den relative fordelinga av tekster med ulik språkform (bokmål/nynorsk) og ulik språkforms-varietet (radikale/konservative varianter) i de aktuelle leseverka. Reglene for standardiseringsgrad og -måte er formulert etter samme lest i språkrådsstyrets framlegg av 1985 som i de någjeldende reglene fra 1961. Det sondres:

- a) mellom ulike sjangrer: *poesi, skjønnlitterær prosa, essayistikk og sakprosa*,
- b) mellom tekster av ulikt opphav: *originalnorsk og omsatt (skjønnlitterær) prosa*,
- c) mellom *ynge* og *eldre* litteratur (med 1850 som skille),
- d) mellom tekster for ulike skoleslag og klassesteg: for den videregående skolens *allmennfaglige studieretning*, dens *yrkesfaglige studieretninger*, grunnskolens *ungdomssteg* (7.–9. kl.) og dens *barnesteg* (1.–6. kl.).

Standardiseringsgraden stiger i samme rekkefølge som de enkelte sjanger-/opphavs-/alders- og skoleslags-kategoriene er nevnt i under pkt. a) – d).

Strengeste standardiseringsnorm er målformenes *læreboknormal* (som hjemler forholdsvis liten grad av variasjon), dernest deres videre *rettskrivningsregler* (som rommer flere ortografiske og grammatiske formvarianter). Enda mildere er «*varsom normering*», som for det meste gjelder ortografiske forhold, som *aa > å*, stor bokstav/liten bokstav, fjerning av «stum d» (*plads > plass*) o.l., men òg eldre grammatiske former, som flertallsformer av substantiv (*Heste > hester*) og verb (*kunne > kan*) og verbs preteritumsformer (*skulde > skulle*). *Mildest er ingen standardisering*.

Kombinasjonen av disse 4 standardiseringsgradene og de 4 variasjonsaksene de skal brukes langs (pkt. a – d ovf.) vil uvegerlig resultere i praktiske problem for forfattere av og forleggere for leseverk og mye tid- og resurskrevende kontrollarbeid i Språkrådets sekretariat. Reknestykkene blir ikke færre og lettere når en *i tillegg* skal tilfredsstille en rimelig fordelingsnøkkel for bokmåls- og nynorsktekster og folkelige og konservative varianter innafør hver av disse målformene igjen – i hver bok. Dertil kan det reises alvorlig tvil om hvor holdbar sondring mellom de nevnte tekstkategoriene og mottakergruppene er. Det skal jeg drøfte nærmere nå.

Uholdbare sjangreskiller

Jeg har hevda – og hevder – at et språklig skille mellom *poesi* og annen *skjønnlitteratur*, *essayistikk* og *sakprosa* er uholdbart i dag, likens skolens inndeling av tekster i *høg-*, *normal-* og *lågprosa*. Det hviler på gammaldagse begrep om hva litteratur er og om stilistiske funksjoner. At de någjeldende 1961-reglene for standardisering av leseverkspråket reflekterer slik tenking, er ikke så forunderlig som at språkrådsstyrets framlegg til nye regler i 1985 gjentar den. Den sentrale og vedvarende kritikken av rigide sjangreskiller og problematiseringa av sjangrenes kriterier som har vært ført nærpå en mannsalder mellom forfattere og litteraturvitere her til lands og ellers (se f.eks. tidsskriftet *Basars* *poesi-num-*

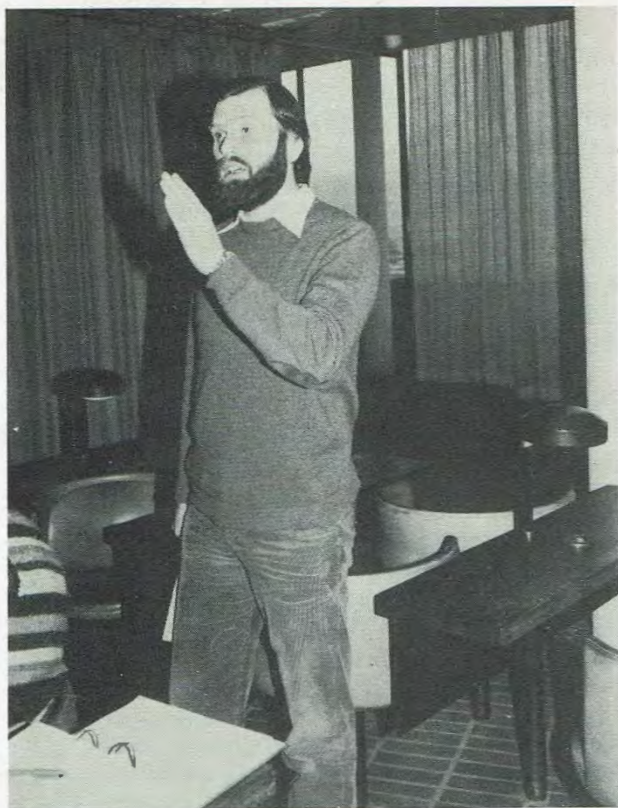
mer (1/1977), *sjangernummer* (2/1977) og *essay-nummer* (3/1978)), burde ha satt preg på et nytt regelframlegg for forminga av språket i leseverk for skolen.

Forfattere er profesjonelle *språkbrukere*, de tekstene de lager er *språklige* konstruksjoner. Poeter er ikke mer geniale i så måte enn andre forfattere; de er ofte de første til å kritisere hverandres tekster for språklig klingklang, hjelpeløshet, forstillelse og særhet, for hysteri og sentimentalitet. Se f.eks. flere skrifter av Georg Johannesen (1975: kap. 1,5; 1978; 1979; 1984), Poul Borums og Jan Erik Volds lyrikk-kritikk (Borum 1979; Vold 1980) og Einar Øklands omtale av norsk lyrikk i 1984 (Økland 1985). Hvorfor skal deres tekster være mer urørlige (tabu) enn roman- eller novelleforfatterens? Er det en etterlatenskap fra romantikken? Eller har språkrådsstyret tenkt at *poesi* har høyere språklig konsentrasjon enn annen litteratur, at hvert tegn betyr mer (konnotativt) og at det dermed er mer risikabelt å endre på dem enn i mer ordrik prosa? I så fall skulle en vel kreve høg grad av presisjon og logisk tekststruktur i slike tekster, men det hevder språkrådsstyret er et særskilt *sakprosa*-trekk (Norsk språkråd 1985: 1). Jeg synes ikke dette henger i hop, heller ikke at rettskriving overhodet har noe med «eit presist innhald og ein logisk framstillingsmåte» (loc. cit) å gjøre.

Nå er det jo dessuten mange slags *poesi*, også *nyenkel*, *konkretistisk*, *hverdagsspråklig* o.a. Kan en ikke røre ved ortografien i slike tekster, hvorfor skal en da kunne gjøre det i *fiksjonsprosaen*? Det kan hende det er *lyrisk prosa*. Tradisjonelle poetiske stilmidler som *bokstavrim* og *assonans*, ulike *rytmestrukturer* o.a. kan òg bli – og blir – brukt i *prosatetekster*. Og *fiksjonsprosaen* (skjønnlitterær prosa) skiller seg i så måte ikke alltid fra *saklitterære tekster*. (Georg Johannesen (1979) skriver demonstrativt om «artikkeldiktning» og «sakprosadikt» om profesjonelle *bladmannsartikler*). Andre ganger er *fiksjonsprosaen* svært så *saklitterær*, som i vår tids *hel- og halvdokumentariske romaner*. Åssen skal *leseverksforfatteren* og *språkrådssekretariatet* avgjøre om de har med *sakprosa* å gjøre eller *skjønnlitterær språkbruk*?

XAVIER GUENNOC

Geirr Wiggen (Foto: Øyvind Haaland)

Hva med essayistikken?

Det problematiske skillet mellom skjønnlitterær prosa og sakprosa tegner seg kanskje klart i behandlinga av essayistikk. Essay behandles i litteraturhistoriene våre, iallfall om de er skrevet av skjønnlitteraturforfattere. I de seinere åra er essayistikk kommet i forgrunnen igjen og blitt en etter måten populær teksttype. Forlag gir ut hele essayserier. Både fiksjonsforfattere og fagforfattere skriver disse essayene, og Norsk kulturråd, som støtter utgivelse av skjønnlitteratur, men ikke så ofte faglitteratur, gir økonomisk tilskott til trykkinga av dem. I samme serie skriver Einar Økland (1982) og Gunnar Skirbekk (1984), den ene skjønnlitterær forfatter, organisert i Den norske forfatterforening, den andre faglitterær forfatter, organisert i Norsk faglitterær forfatterforening. Skriver de begge sakprosa i sine essay, eller er det skjønnlitteratur? Skal Øklands essay utgitt i Det Norske Samlagets essayserie (op.cit.) kunne standardiseres strengere i et leseverk for skolen enn de dokumentariske tekstene hans i den romanrubriserte boka *Amatør-album* (1969)? I regelframlegget sitt i januar 1985 er språkrådsstyret uklare på dette punktet. Prinsipielt (s. 2) jamstilles skjønnlitterære og essayistiske tekster som tekstarter en skal være særlig varsom med å endre språkforma i. I de konkrete retningslinjene behandles de derimot forskjellig for så vidt som skjønnlitterær norsk prosa skal normeres etter rettskrivinga, mens norsk essayistikk normalt skal normeres etter læreboknormalen (liksom omsatte prosatekster og sakprosatekster) i den videregående skolens allmennfaglige studieretning (s. 3-4).

Men om nå essayistikk skal behandles på linje med skjønnlitterær prosa, hva så med kronikker, debattinnlegg, reisebrev, kunstkritikker, lederartikler, sportsreportasjer o.a. i dagsavisene? Hva skiller slike tekster, som uten tvil vil bli oppfatta som sakprosatekster i leseverksammenheng, fra Øklands og Skirbekks elegant innbundne essay? Ingenting. Mange av de samme essayene har faktisk vært publisert som slike avistekster først og seinere blitt samla i antologier.

Litterære tekster = språklig form

En kan nok gå i detalj og peke på særskilte trekk og tradisjoner for ulike sjangrer i litteraturhistoria. Men da vil i regelen ei rekke ikke-språklige kriterier benyttes. Her er det et poeng å få fram at det verken er ønskelig eller prinsipielt mulig å praktisere ei språklig forskjellsbehandling av litterære tekster etter slike sjangerbegrep som språkrådsstyret har foreslått i sitt regelframlegg. Det er et kjernepoeng i sjangerkritikken at *all* litteratur er *språklige* tekster, som er forbilledlige eller ikke (her: for skoleelever) etter *språklige* kriterier, ikke etter sjangergrupperinger eller tema (innhold). Kreativ språklig-stilistisk utfoldelse og nyskaping såvel som eksemplarisk språkrøkt kan praktiseres, og blir praktisert, av sakforfatteren like vel som fiksjonsforfatteren. Også av den grunn er det urimelig å standardisere den førstnevntes språkform mer enn den sistnevntes.

Det er verken radikalt eller originalt å hevde det jeg skriver her. Det er blitt poengtert mange ganger i litteraturdebatten de siste par tiåra. Det begynner å bli lenge sia Georg Johannesen provoserte mange ved å hevde at landets største diktverk er *Aftenposten*, mens Kjartan Fløgstad noe nyligere (da han fikk Nordisk Råds litteraturpris) utropte Rank Xerox til vår samtids største dikter (=tekstprodusent). Det er spissformuleringer. De er formulerte for å riste oss våkne fra ukritisk overleverte litteraturforståelser. Den oppvåkninga bør sannelig prege de nye språkstandardiseringsreglene for skolens leseverk òg. Litterære tekster må behandles likt i den sammenhengen det gjelder her, og de bør behandles som det de først og fremst er: *språklig form*, ikke etter deres tema eller sjanger-tradisjonene de til enhver tid blir heimfesta til.

Skillet mellom originalnorsk og omsatt prosa er også problematisk. Omsetting er ofte gjendiktning og krever vel så god språkferdighet som forfatterens. Stundom, veit vi, er gjendiktninger til norsk blitt rekna for å være bedre enn originalen. Også her bør vel tekstene vurderes etter om de er språklig gode eller dårlige, ikke etter deres originale opphav.

Skillet mellom eldre og yngre tekster er det lettere å forsvare. Med ei slik skriftspråkutvikling som norsk språk har gjennomløpt sia dansk tid, er det et faktum at svært gamle og gammalmodige tekster har ei ortografisk og grammatisk form som gjør det vanskelig for elever å forstå dem. Da må det lempes så mye på denne forma at tekstene blir allment tilgjengelige for de elevene de er mynta på. Slik «varsom normering» som språkrådsstyret har foreslått i sitt regelutkast, og som er eksemplifisert ovafor her, synes å være vettug, likens et tentativt skille mellom tekster før og etter 1850 (enda det nok fins yngre tekster òg, iallfall fram til ca. 1907, som kunne trenge ei «varsom normering»).

Tåler barn formvariasjon?

Den siste aksens språkstandardisering av leseverktøkene er foreslått variert etter, klassesteg og skole-slag, er mer problematisk. Mens de litterære sjangerbe-grepa og tekstens litteraritet og kvalitet som språk-yringer er grundig gjennomdrøfta gjennom de siste 10–15 åra, har vi ingen tilsvarende allmenn språkdidak-tisk avklaring av forholdet mellom barns lese- og skrive-(lærings-)evne og språklig-formell enhet/variasjon i de skriftlige forelegga de har i leseverktøkene sine. Det vil si: Mang en pedagog og språkviter har nok *meninger* om det. Men hvor mye er de overleveringer, hvor mye kritisk reflekterte, og hvor godt høver de til den ajour-førte innsikta vi har i 1985 om barns skriftspråklæring? Jeg kan naturligvis like lite som andre si noe bastant og avgjørende om det, men vil sette fram noen momenter til grunnlag for refleksjon over spørsmålet.

Språkrådsstyrets regelframlegg bygger på den gjengse forestillinga at barna tåler å se større formvariasjon etter hvert som de blir eldre, og motsatt: at de yngste barna (i barneskolen) helst bør lese bare læreboknormalens former (pussig nok unntatt i poesi, der *eldre* rettskrivings-former kan godkjennes, men ikke samtidsforfatteres av-vik fra læreboknormalen). Jeg har sjøl i flere år vært blant dem som i undervisninga for lærerstudenter har framholdt et slikt resonnement som fornuftig: Rettskri-vingnormalene har en relativt stor grad av formvaria-sjon som elevene skal kunne utnytte til å utvikle en personlig skriftspråksstil som høver deres talemåls-grunnlag best, og læreren skal kunne rettleie dem i så måte. Rettskrivingsnormalenes utvalg av valgfrie ho-vedformer og sideformer er sånn sett et *tilbud* til den enkelte elev om et mest mulig morsmålsnært skriftspråk når han/ho skal skrive sjøl. Men elevene skal samtidig slippe å konfronteres med en like stor formvariasjon i det de *må* lese.

Viss dette fortsatt er et fornuftig og rett resonnement, er det grunn til å standardisere strengere i barneskolen enn i høgere skoleslag. Grunnforutsetninga er da at de tekstene skolebarna leser, danner mønster for deres egen skriving, og at det letter lesinga (tekstavkodninga) og leselæringa deres at orda de møter i leseverk-tøkene støtt er skrevet likt. Men da blir det enda tydeligere at det er meningsløst å opprettholde de sjangerskilnadene som er nevnt ovafor. Språk er språk og ord er ord om de står på korte eller lange linjer, i dikta eller «sanne» framstillinger, og ingen vil kunne godtgjøre at poesi-tekstens språknormative påvirkningskraft er mindre enn prosatekstens, den teksten som handler om Karius og Baktus mindre enn den som handler om krypdyr og landets geografi.

Motforestillinger

I det siste har jeg imidlertid fått en del motforestil-linger til den måten å se det på som jeg nettopp har skissert. De grunner seg på resultat av nyere lese- og skrivepedagogisk forskning.

Når det gjelder det elevene sjøl skriver, kan en i dag

slå fast at skriverens talemål har stor innvirkning på måten vedkommende former sine ord. Om lag halvparten (ca 40 – 75 %) av alle rettskrivings-«feil» grunnskole-elever gjør i sine skriftlige arbeid, er slike som stemmer formelt over ens med måten de former de aktuelle orda på i talemålet sitt. Og disse talemåls-samsvarende «feila» er de som opprettholdes lengst og sterkest, som vanskeligst lar seg utrydde gjennom skolens undervisning. De dukker også opp i mange voksnes skriftspråk. I forhold til skriverens språklige utgangspunkt er de da heller ikke *feil*, men *avvik* fra et skriverregelsystem som ikke harmonerer med språksystemet i skriverens mors-mål. (Se mer om dette i Wiggen 1982, 1983.)

Dette empiriske faktum styrker betydninga av å hjelpe elevene til å utforske rettskrivingsnormalenes formrik-dom og ta i bruk de formene (sideformer så vel som hovedformer) som stemmer best over ens med talemålet deres. Det øker dessuten betydninga av at lærerne opp-drar elevene til *språkligformell toleranse*: Ola skriver orda sånn og slik, for han uttaler dem sånn og slik, men Kari skriver dem annerledes, for ho uttaler dem annerle-des. Ei slik holdning vil svekke en del av grunnlaget for sosiale sanksjoner mot, og følelse av å være mislykt (som skriftspråksbrukere) hos dem som har store rett-skrivingsvansker, og det er ikke få. Samtidig skaper (og forutsetter) en slik økt variasjonstoleranse elevene imel-lom, elevene og lærerne imellom og, i siste instans, den enkelte og samfunnet imellom, *større språklig bevisst-het*.

Språklig bevissthet og bevisstgjøring er et nøkkelbe-grep i nyere lese-forskning også. Økt språklig bevissthet hos elevene fremmer lese-læringa deres. Den innsikta er kommet fram forskjellige vegar. I Norge er den erfart som et sideprodukt av Grunnskolerådets forsøk med grunnleggende lese- og skriveopplæring bygd direkte på barnas egne talemål, som foregikk i Tromsø-området, på Sunnmøre og i Stavanger 1980–82. Elevene fikk alt i 1. klasse tekster å lese som lærerne hadde skrevet etter elevenes egne talemålsformer. Det innebar at elevene i en og samme klasse fikk skrevet og lest ord på ulike vis, alt etter deres dialekter. Ei vanlig erfaring i norsk skole er ellers at slike språklige ulikheter er mobbegrunnlag elevene imellom. I forsøksklassene det her er tale om, blei i stedet elevenes språkvariasjon gjort til emne for samtale og positiv nysgjerrighet, altså virkelig vendt til et språklig bevisstgjøringsmiddel, og det alt i 1. klasse. Så langt forsøksresultata lot seg kvantifisere, viste de også at elevene som fikk slik forsøksundervisning lærte å lese bedre enn elever i ordinære kontrollklasser. Se Bull (1985: 127, 132, 135 o.a.).

I Sverige er betydninga av økt språklig bevissthet hos elevene når de skal lære å lese, understreka fra pedago-gisk-psykologisk hold. En høgt vurdert leseteoretiker som Ingvar Lundberg (universitetet i Umeå) legger *avgjørende* vekt på språklig bevissthet for barnets le-seutvikling. I den nyeste boka si om lesing vier han språklig bevisstgjøring et eget kapittel, og han betoner at det dreier seg om bevisstgjøring på alle språklige nivå (det fonetiske/fonologiske, det morfologiske, det syn-taktiske og det stilistiske). Han konkluderer framstillinga si bl.a med at «*man kan förutsäga barns' läsutveckling på grundval av deras lingvistiska medvetenhet i förskolan*». Og han sier videre:

«Sambandet mellom lingvistisk medvetenhet og læsning og stavning er naturligvis sterkt i skolan. Tornéus (1983) har visat att också metalingvistisk träning på lågstadiet har positiv effekt särskilt på stavning. Hon har med statistiska metoder också lyckats belysa orsaksriktningen och har funnit att lingvistisk medvetenhet kan betraktas som en orsaksfaktor bakom framgången i läsning och skrivning snarare än som en följd av framgång i läsning och skrivning.» (Lundberg 1984: 34, 45.)

Variasjonen i norsk rettskriving og den formelle variasjonen som daglig praktiseres langt utover offisiell rettskriving i norsk skriftspråksoffentlighet, skyldes og reflekterer i hovedsak talemåls-/dialekt-variasjonen i landet. Om frykten for at den dialektale språkvariasjonen i tale og skrift skal virke pedagogisk uheldig om barna utsettes for den i skolen, skriver Lundberg (op.cit.: 128):

«På det hela taget förefaller den pedagogiska oron för dialekter vara överdriven.» (...) «En dialekt skulle t o m kunna vara en fördel på så sätt att den erbjuder en möjlighet till utveckling av språklig medvetenhet genom att barnen upptäcker språkliga diskrepanser.»

Det er nøyaktig det Tove Bull har registrert i de norske forsøka (loc.cit.).

Både Bulls og Lundbergs studier tyder altså på at elevene ikke vil lide under, men tvert om vil kunne tjene på å bli konfrontert med språklig variasjon, om læreren (og læremiddelet) veit å utnytte den til språklig bevisstgjøring. Kanskje er det vel så bra at denne formvariasjonen er kanalisert og uttrykt i skolens sentrale lesematerie, så den lett kan brukes på en slik positiv måte. Utnytta og uforklart, slik den uansett foreligger for elevene i ukeblad og tegneserier, aviser, brev, reklame-tekster, skolebøker o.a., kan den muligens forvirre flere enn nødvendig. Større formvariasjon i leseverka kan dessuten utnyttes fint pedagogisk som en skriftspråklig parallell til den talespråklige variasjonen som fins i de fleste skoleklasser i dag, som uvegerlig gjenspeiler seg i ulike skrivemåter hos elevene, og som læreren uansett må forklare for barna. Og det vil kanskje være lettere for elevene å akseptere ei talemålsnær sideform i rettskrivinga de sjøl praktiserer, om de får se den legitimert i en leseverktekst.

Konklusjon

Det overordna formålet med standardiseringa av språkformene i skolens leseverk uttrykker språkrådsstyret slik i sitt nye regelframlegg (s. 1):

- «at tekstene skal bli lettere å forstå for elevane»;
- «å stø opp under skriftmålsopplæringa på alle klasser og steg».

Nå kan en, etter det jeg har framført ovafor, ikke lenger være så sikker på at streng standardisering av ortografi og grammatikk etter læreboknormalene er den beste vegen til de måla. Kanskje en viss liberal formvariasjon beint fram er det som vil tjene måla best. Sia spørsmålet om standardisering av språket i leseverka kom på dagsordenen i Språkrådet tidlig i år, og jeg har fått orientert meg litt i faglitteraturen om det, har jeg kommet bort fra den tradisjonelle graderinga av standardiseringsstrengheit som er nedfelt både i de någjeldende reglene og i de nye

reglene som Språkrådets styre har foreslått, og som jeg før, mer ureflektert, har funnet fornuftige. Med en rimelig fordelingsnøkkel for bokmåls- og nynorsktekster og for konservative og folkelige (radikale) former i det enkelte leseverk (– noen slik nøkkel er ikke formulert ennå for det nye regelverket –) og et visst høve til å la alderdommelige og reint dialektale språkformer stå som språkhistoriske prøver eller som karakteristiske drag ved visse tekster, kan jeg, slik jeg ser det nå, ikke se noe urimelig i å bruke de offisielle *rettskrivingsnormalene* (d.e. bokmålets og nynorskens videste varietet) som ramme for all standardisering av leseverktekster, uansett sjanger og klassesteg/skoleslag. Brynjulv Bleken gjorde framlegg i den retninga under språkrådsmøtet i januar i år, og jeg mener nå, slik jeg har resonert ovafor, at det er å foretrekke framfor språkrådsstyrets regelframlegg. Det vil gi et enkelt og oversiktlig regelverk, og ikke gi noen urimelige utslag, så langt jeg kan se.

Men framfor alt må vi i Språkrådet nå gi oss tid til å samtale *grundig* om spørsmålet, etter at de representerte og berørte organisasjonene i rådet har drøfta det for seg og gitt sine uttalelser. Det er neppe noen som med overbevisning kan si at de har fullt saklig innsyn i saka. Det kan være mer å lære om dens mange sider for noen hver ennå. Og det regelsettet for standardisering av språket i leseverka som Språkrådet ender opp med å vedta, må være så saklig grunnfesta som råd er, for det vil bli stående lenge.

*

Litteraturlistinger:

- Basar. Norsk litterært tidsskrift 1976–81. Oslo: Cappelen.
Borum, Poul (1979): Sola, mor, gi meg sola! 150 norske digtsamlinger 1976–79. *Basar* 5: 4, 3–27.
Bull, Tove (1985): *Lesing og barns talemål*. (= Tromsø-studier i språkvitenskap VII.) Oslo: Novus Forlag.
Johannesen, Georg (1975): *Om 'Norges litteraturhistorie'*. (= Norsk fagkritisk serie nr. 2.) Oslo: Novus Forlag.
Johannesen, Georg (1978): Om sakprosa. *Basar* 5: 3,2. Trykt opp i *ibid.*: *Om den norske skrivemåten*, ss. 179–180. Oslo: Gyldendal 1981.
Johannesen, Georg (1979): «Poul Borum skryter av alt for mange norske lyrikarar.» *Dag og Tid* 14.12.1979. Trykt opp i *ibid.*: *Om den norske skrivemåten*, ss. 176–178. Oslo: Gyldendal 1981.
Johannesen, Georg (1984): *Ekserpter: Retorikk med vitenskapslære for norskstudenter*. Første halvbind. Andre preliminære utgave. (= *Eigenproduksjon* (Bergen) nr. 21.). Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
Lundberg, Ingvar (1984): *Språk och läsning*. Malmö: Liber Förlag.
Norsk språknemnd (1961): *Målform og normering i lese- og sangbøker*. (= Småskrifter 1.) Oslo: Cappelen.
Norsk språkråd (1985): Om normering av språket i leseverk. (Dokument R 9/85.) Oslo: Norsk språkråd. (Trykt i *Språklig Samling* 1: 1985, 18–19).
Skirbekk, Gunnar (1984): *Ord*. Essay i utval. Oslo: Det Norske Samlaget.
Tornéus, Margit (1983): *Rim eller reson. Språklig medvetenhet och läsning*. (Dr.avh.) Umeå: Psykologiska institutionen.
Vold, Jan Erik (1980): *Det norske syndromet. Et kritisk syn på norsk lyrikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
Wiggen, Geirr (1982): *Rettskrivingsstudier 1. Talemålskorrelative normavvik i grunnskoleelevers skriftlige arbeid*: Norsk forskningsstatus 1981. Oslo: Novus Forlag.
Wiggen, Geirr (1983): On the question of oral language interference in the written language of primary and secondary school pupils in Norway. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1:2, 115–130.
Økland, Einar (1969): *Familie-album*. Oslo: Det Norske Samlaget.
Økland, Einar (1982): *Nå igjen*. Oslo: Det Norske Samlaget.
Økland, Einar (1985): Mellom Gud og meg. Ein kommentar til nye, norske lyrikkbøker 1984. *Poetica* nr. 2 (1985), ss. 14–22.

For første gang i Norge:

Skrift blir til tale på datamaskin ved Universitetet i Bergen

Språkforskeren og datamannen amanuensis Ivar Utne skriver «Universitetet i Bergen» på tastaturet på den vesle datamaskinen. Ordene kommer – som ventet – øyeblikkelig på skjermen som hører til maskinen.

Men i tillegg – og det er atskillig mer overraskende – høres ordene «Universitetet i Bergen» i en meget enkel liten høgtaler som er koplet til mikro-datamaskinen.

Setningen høres litt mekanisk ut, og der er kanskje et snev av svensk aksent, men tydelig tale er det i alle fall.

– Dette er første gang vi har fått til noe slikt i Norge, at vi har fått omformet skrift til norsk tale via en datamaskin, sier Ivar Utne, som er daglig leder for Prosjekt for datamaskinell språkbehandling ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

– I flere land, bl.a. i USA og Sverige, har man i flere år forsket i automatisk gjenkjenning og omforming av tekst til tale. Et fruktbart samarbeid mellom språkforskere, informasjonseksperter, ingeniører, psykologer og andre fagfolk har gitt oss økt innsikt på dette feltet.

Denne kunnskapen har gjort det mulig å la en datamaskin utføre en prosess som ligner på den som skjer i menneskets taleorganer når lydsignaler blir framført.

Den setningen som vi skriver inn på datamaskinen, blir først omsatt fra tekst til lydskrift. De fleste ordene blir omformet ved hjelp av et regelsett for uttale. Tall og mye brukte ord som ikke får rett lydskrift ved hjelp av reglene, blir omdannet til lydskrift gjennom unntakslistene.

Deretter blir hele setningen satt sammen til en sammenhengende lydskriftsekvens med naturlig overgang mellom ord og setningsintonasjon, sier Ivar Utne.

Neste ledd i prosessen er omforming fra lydskrift til tall som bestemmer lyd kvaliteten. Det vi kjenner som en bokstav består av et knippe av enkeltlyder med forskjellig tonehøyde og lydstyrke, og disse verdiene skifter på vei

gjennom hver bokstav. Det farges bl.a. av nabolyder, plassering i ordet og setningen. Datamaskinen sender fra seg et sett av signaler som får en vanlig høgtaler til å snakke et forholdsvis forståelig norsk, forteller Utne.

Han samarbeider med de svenske forskerne Björn Granström og Rolf Carlsson ved Kgl. Tekniska Högskolan (KTH), Stockholm, og Gunnar Fant som nå arbeider i den halvstatlige elektronikk-bedriften Infovox. I Bergen har han kontakt med amanuensis Kolbjørn Slethei ved Institutt for fonetikk og lingvistik, Universitetet i Bergen.

Miljøet ved KTH og Infovox har utviklet dette utstyret for svensk, amerikansk engelsk, tysk, fransk, spansk, italiensk og finsk. Og de arbeider videre med flere språk.

Blinde vil her få en meget effektiv lydavis, de kan enten selv skrive en tekst inn i maskinen eller legge inn en diskett, og i begge tilfeller vil man straks kunne høre teksten i høgtaleren.

Tekstomformerer vil også kunne brukes i automatisk telefonsvaring og i bankvesenet. Bankkunder som vil ha greie på hvor mye penger som står på deres forskjellige bankkonti kan få slike opplysninger muntlig ved at de selv eller en bankfunksjonær stiller skriftlige spørsmål via telefontastaturet, sier Ivar Utne.

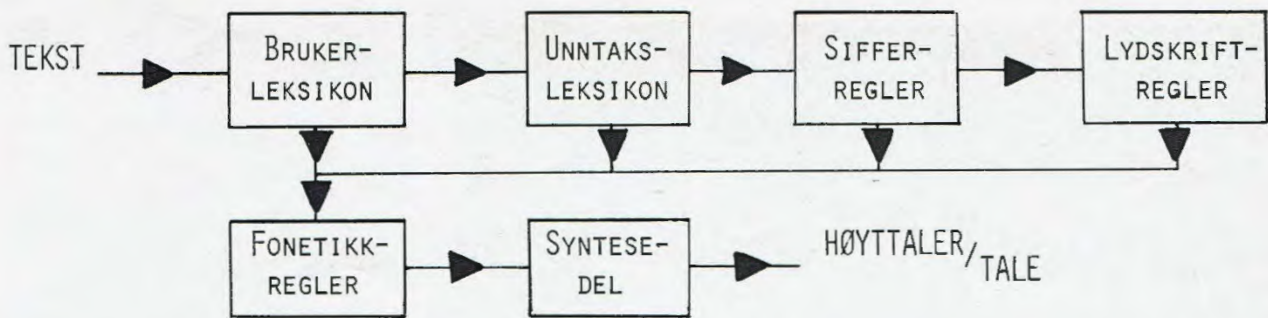
Utstyret er nå utviklet slik at det med enkle midler kan koples til et hvilket som helst program som skrives i høyttalingsmaskiner.

Blant annet har Ivar Utne fått ordboksdatabasen til det Statoilfinansierte TERMINOL-prosjektet (fornorsking av oljespråket) til å snakke norsk.

(Fra Nytt fra Universitetet i Bergen nr. 5-1985).

Ivar Utne med det ytre sett forholdsvis enkle utstyr han bruker for å forme en tekst til lyd, en vanlig mikrodatamaskin med ordinært utstyr: Tastatur, skjerm og høgtaler. (Foto: AV-avd. - UiB).

Inn i systemet sendes en dataseiling TEKST. Den kan skrives inn på forhånd med tekstbehandlingssystem på samme maskin som er koplet til taleutstyret.

BRUKERLEKSIKONET er den enkelte brukers leksikon med lydskrift for ord som har spesiell uttale, f.eks. navn. Dette kan brukeren redigere selv.

UNNTAKSLEKSIKONET er systemets innebygde unntaksordliste. Den inneholder lydskrift for ord der lydskriftreglene ikke produserer rett lydskrift.

I SIFFERREGLENE omsettes tall til lydskrift.

LYDSKRIFTREGLENE omsetter de resterende ordene fra tekst til lydskrift.

FONETIKKREGLENE omsetter lydskrift – som er produkt av leksika, sifferreglene eller lydskriftreglene – til tallverdier for SYNTESEDELEN som sender signaler til en HØYTTALER.

Talemålsgransking syner:

Ungdomen i Bergen går bort fra «nu» og «etter»

Det går tilbake med dei gamle, statusmerkte orda i bergensmålet. I alle høve hjå dei unge i Stor-Bergen.

Det gamle infinitivsmerket *at* – som ei tid var mykje i bruk i somme krinsar – er no praktisk tala borte også hos dei eldre.

Og ord som *nu* og *etter* som var mykje i bruk, særleg i høgare sosiale lag i Bergen, vert no utan unntak trengde unna av *no/nå* og *etter*, i alle tilfelle hjå dei 15–16 åringane som vart spurde om dette av målføregranskarar frå Universitetet i Bergen på slutten av 1970-talet.

Ungdomen, anten han bur på Kalfaret i Bergen eller i Arna, snakkar i stigande grad likt, seier Helge Sandøy, Johan Myking og Harald Ulland ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Myking og Ulland har saman med Stig Helge Johannessen vore med i prosjektet «Talemål hos ungdom i Bergen». Amanuensis Sandøy er prosjektleiar.

Dette prosjektet, som har vore finansiert av Noregs allmennvitenskapelige forskingsråd, kom i gang i 1977 og hadde som føremål å granska utviklinga i bergensmålet og variasjonen i talemålet hos ungdomen.

Materialet, som er lydbandopptak av samtalar, vart samla inn i tidsromet 1978–79. Hovudtilfanget er opptak med 92 ungdomar som var fødte i 1962–64. Desse ungdomane gjekk i 8. og 9. klasse på ungdomsskulen då opptaka vart gjorde.

Dei kjem frå heile «Stor-Bergen» og er mest likt fordelt på desse åtte bydelane: Bergen sentrum (dvs. innafør grensene for Bergen by ved reguleringa i

1877), Laksevåg, Fyllingsdalen, Fana sentrum (dvs. Nesttunområdet), Ytre Fana (dvs. søre delen av tidlegare Fana kommune), Indre Arna, Ytre Arna og Åsane. Det er like mange av kvart kjønn, og ein har delt dei inn i tre sosiale grupper etter den økonomiske statusen til faren.

Jentene brukar «jeg» mest

Kravet til informantane var at dei skulle ha budd i same bydelen heile livet, ha gått på barneskule i denne bydelen og ha mor som var fødd og oppvaksen i det noverande Bergen.

Dei aller fleste tilfredsstilte desse krava.

For å kunna samanlikna yngre målbruk med den eldre bergensdialekten gjorde forskarane opptak med 12 informantar som var fødte i 1908–9 i Bergen sentrum, oppvaksne der og med foreldre fødte og oppvaksne der.

– Frå før har bergensarane veksla mellom *eg* og *jeg*, jamvel om det førstnemnde har vore det mest vanlege. I

dag er det ingen av ungdomane som brukar *berre* «jeg». Jentene i Bergen brukar meir «jeg» enn gutane.

No ser vi ein tendens til at ei mellomform *e* vinn terreng. Denne mellomforma er ikkje ny i bergensk, frå før fanst ho t.d. framføre konsonant: «e kommer i morgnen». Men det nye er at ho no aukar i bruk, og først og fremst hos dei som elles brukar *jeg*.

Samstundes som tradisjonell bergensk som nemnt trengjer seg meir og meir inn hos alle samfunnsgrupper, ser vi og at somme bokmålsformer som *mye* og *nå* kjem i staden for *mykje* og *no*.

Ungdomsmiljøa i alle delar av Stor-Bergen er meir einsarta og mindre autoritetstru enn den eldre generasjonen. Difor forkastar dei unge mykje av målbruken til foreldre og besteforeldre. I målbruken blir dei unge meir påverka av dagleg kontakt med jamaldringar enn av heim og skule.

(Over til neste side)

Språkgranskarane Johan Myking (t.v.), Helge Sandøy og Harald Ulland (t.h.) med tre av dei del-rapportane som til no er komne i prosjektet «Talemål hos ungdom i Bergen». Det skal koma fleire rapportar etter kvart. Stig Helge Johannessen har òg vore med på prosjektet, men er no tilsett utanfor Bergen. (Foto: AV-avd.-Ui B).

«Kjipsreder»

Eit heilt nytt drag i språket er at ungdomen ikkje skil konsekvent mellom *sj-* og *kj-*lyden lenger. «Kino» kan bli uttalt «sjino», og «skipsreder» som «kjipsreder». Slike ombytingar finn vi i mest heile Bergen, men prosenttalet ligg høgast i Fyllingsdalen. Fenomenet har spreidd seg raskt, og det kan bli interessant å sjå kva statusen er om ein generasjon frå no.

Typisk bergensk må det vera at former som «då» og «no» står så sterkt i eit bymål. Dei dominerer i forhold til «da» og «nå». Forma «då» følger det gjenomgåande mønstrer at ungdomen brukar lågstatusforma meir enn dei eldre. «No» derimot er det dei eldre som held mest på, og variasjonen mellom ulike sosiale grupper er så liten at denne ordforma tydeleg er fullt akseptert i finare bergensk.

Det er mange faktorar som styrer språkutviklinga og språkbruksmønstrer. Språkholdningane kan vera éin slik faktor, og prosjektet har også prøvd å undersøka dei. Men vi må vel erkjenne at det manglar ein del på at vi kan gi fullgode svar på spørsmål om *kvifor* språket utviklar seg slik og slik. Det er t.d. interessant å sjå den store skilnaden det kan vera på det ein kallar *sjølvrapportert tale* og *verkeleg tale*. Det er mange tilfelle av at eldre informantar påstår dei seier *nu*, medan dei verkeleg seier *no* (eller *nå*). Og det er svært mange av ungdomane som hevdar dei brukar forma *mykje*, men i praksis er det *mye* dei nyttar. Det språklege medvetet er altså ei dårleg kjelde om ein vil veta noko om verkeleg språkbruk; men det

kan vera viktig å ha innsikt i dette språklege sjølvbildet når ein skal forstå menneska bak alle dei språklege formvala.

Bergensk har mange særdrag. Det første mange assosierer med bergensk, er kanskje at dialekten har berre to grammatiske kjønn. Saman med dette fenomenet heng bruken av *han* som tilvisande pronomen når det skal vise til ting som er felleskjønn: «..boken.. Nei, vi har ikkje fått *han* endå.» Å bruka *han* i slike tilfelle, i staden for *den*, står svært sterkt, særleg hos dei unge. Å bruka *han* slik, spreier seg òg til dei næraste bygdemåla, som har tre grammatiske kjønn, t.d. i Arna slik at dei brukar *han* sjølv om pronomenet viser til eit hokjønnsord (t.d. *buksa*, *boka*).

Påverkaen frå bergensk er elles stor på dei gamle bygdemåla kring byen. Det er t.d. svært få av dei unge i bygdemålmiljøa som brukar pronomenet *de* i andre person fleirtal. I dag har byforma «dokker» snart teke heilt over. Men det interessante i denne bymålspåverkaen er at det ikkje er høgstatusformer som «dere», «jei», «mei» o.s.v. som breier seg. Det er lågstatusformene frå bergensk som vinn fram. Er vi klar over at bildet inneheld mange nyansar, kan vi faktisk summere opp med at «gatespråket» spreier seg i dag både sosialt og geografisk.

Forskringsrapportane om bergensmålet kjem i skriftserien *Talemål i Bergen*, som Nordisk institutt gir ut, seier målføregranskarane Myking, Sandøy og Ulland. □

(Frå *Nytt fra Universitetet i Bergen* nr. 3-1985). □

Nye bøker våren 1985

Tove Bull: *Lesing og barns talemål* (Novus). Sluttrapporten frå Grunnskolerådets forsøksprosjekt «Den første lese- og skriveopplæringa på dialekt». Boka inneheld ein teoretisk del om ulike lese- og skriveopplæringsmetodar, ein praktisk-metodisk del om det aktuelle prosjektet, og ein empirisk del med framstilling og vurdering av resultat.

*

Bjarne Norevik (red.): *Datamaskinen og språket* (Universitetsforlaget). Heiderskrift til Kolbjørn Heggstad. Ei artikkelsamling der emnet «språk og edb» blir belyst frå ulike sider. Blant emna er: edb som hjelpemiddel (i forskning, i undervisning, for funksjonshemma osv.), maskinomsetjing, arbeidet for ein norsk dataterminologi, edb-teknologiens språklege innverknad, datamaskina som talemaskin.

*

Helge Sandøy: *Norsk dialektkunnskap* (Novus). Ei innføring i talemålsstudiet. Boka drøftar dialektane som system, geografisk og sosial variasjon, utviklinga frå norrønt til dialektane i dag, talemålsutviklinga i vår tid, tilhøvet mellom dialekt, normaltalemål og skriftmål og andre emne. Boka er tilpassa universitetsnivå.

*

Sigmund Skard: *Målstrid og massekultur* (Det Norske Samlaget). Denne boka kom ut første gong i 1963, og inneheld ei djuptgåande drøfting av språk- og kultursituasjonen vår i internasjonaliseringa og massekulturen si tid. Ho er blitt ein klassikar, men er like aktuell i dag. I eit etterord dreg Skard linene fram til 1985, og konkluderer med ein varsam, men ikkje naiv, optimisme. □

EINAR ØKLAND, prisvinnar:

DET GÅR GODT FOR SPRÅKLIG SAMLING!

Thore Roksvold (Foto: Åsmund Forfang)

– Eg trur Landslaget for språklig samling er ein av dei få organisasjonane som vil vinne langt og nå sine mål med eit lite budsjett og ein liten administrasjon. Tida arbeider for laget, sa Einar Økland da han takka for Språklig Samlings litteraturpris for 1985. Prisen, ein sjekk på 12 000 kroner, vart overrekt til Økland under ei tilstelning i Det Norske Samlagets lokale fredag 19. april.

Etter 1963 har dei skjønnerlitterære forfatarane nærma seg eit slikt språkpolitisk sentrum som LSS arbeider for, heldt Økland fram. Bokmålsforfatarane har hella i retning av radikalt bokmål, og dei nynorske forfatarane er mindre puristiske. Den utviklinga var Økland glad for.

– Sjøl legg eg vinn på å bruke ord som er felles i dei to målformene i staden for å understreke distansen mellom dei, sa han. Han brukar ikkje sjøl a-infinitiv når han skriv, sjøl om han har det i talemålet sitt. Økland har aldri vilja skrive lydrett. Han er tilhengar av ein ortografisk normal, og ser det som viktig å skrive ordlisterett – sjøl om han i prinsippet meiner ord som lever i talemålet, også burde kunne brukast i skrift.

– Det er vanskelig å finne skriftlege uttrykk som ein kan kvile heilt i. Men kven har hatt eit skriftspråk som har vori heilt komfortabelt for dei? I antikken vart diktarane framheva fordi publikum syntest det var vanskelig å skrive, sa Økland. Sjøl strevar han frå dag til dag med å finne det rette språklige uttrykket – framfor å agitere for språket slik som han meiner det bør vere. – Det er det folk føler av behag og ubehag som formar språket den enkelte vel. Også journalistane vel radikale former i større grad nå, sjøl om dei framleis er redd a-endingar. Vi er inne i ein prosess som ikkje er avslutta, meinte Økland, – og prosessen vil ikkje bli avslutta i mi tid. Utopien om språkfred vil forbli ein utopi.

I tillegg til at han har lagt vinn på å tøyse nynorsknormalen, har Økland prøvd å skrive om emne som det ikkje har vori vanlig å skrive om på nynorsk. Språket tek da også farge av emnet.

Økland er også representert i lærebøker for skolen. Der har han opplevd å få samformer endra i konservativ lei. – Eg aksepterer forståvidt det sia eg meiner det bør vere ein læreboknormal. Men så fekk eg høre at riksmålsforfatarar som André Bjerke slepp lettare frå denne normeringa enn nynorskforfatarane gjer, og det synest eg ikkje kan akseptere, sa Økland.

*

Etter prisutdelinga vart Økland intervjuet av Olav Vesaas i *PIs Kultur*nytt (sendt tysdag 23. april). Vi saksar frå intervjuet:

Vesaas: Men er du då samnorskmann, eller er du nynorskmann?

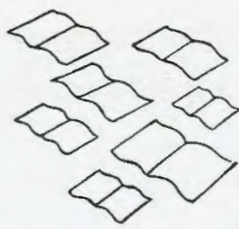
Økland: Eg er medlem av Noregs Mållag. Eg er ikkje medlem av Språklig Samling, men som eg iblant seier, så synest eg det går veldig godt for Språklig Samling. Utviklinga går den vegen. Og eg ønskjer også at utviklinga skal gå imot ei språklig samling. Utviklinga skjer ikkje berre ved at organisasjonar klumpar seg saman og blæs i luren, men den skjer ved at vi arbeider med språket på fleire plan, på mange måtar, på mange stader. Vi snakkar om ulike emne, det fører også med seg at språket forandrar seg.

Vesaas: Men tyder det då at vi skal gløyme dei emna som ikkje er så aktuelle, og dei orda som knyter seg til desse emna? Skal ikkje dei orda brukast?

Økland: Vi kan seie at vi ikkje skal gløyme dei, men gløymde blir dei likevel. Det er nå mitt syn på det. Eg vil ikkje gå inn for ei gløyming, men gløyminga skjer. Nye ord og nye språklege område kjem heile tida i staden, fordi mennesket er språkleg skapande og skaper språk heile tida etter som det møter livet i alle sine former.

Vesaas: Men vi blir alle no sett under det same presset, og vi blir dytta mykje i den same retninga. Blir det ikkje trøgt også språkleg sett – alle går mot midten, ein trong språkleg midte?

Økland: Nei, det meiner ikkje eg. Eg meiner det er bevist at dette har verka frigjerande for fleire av dei som ikkje er profesjonelle språkbrukarar. Dei vågar nå å komme med det dei har på hjarta i ein eller annan offentleg samanheng, kanskje den eine gongen i deira liv det gjeld. Og det er då vel bra, at vanlege folk nå vågar å synge ut meir enn dei våga før fordi dei ikkje er redde for å ha for dårleg språk. Dei har kanskje litt dårleg språk, men dei er iallfall ikkje redde lenger, fordi det er ein større toleranse for variasjonar i språket. □

DEBATT – KOMMENTAR

«Språkboka» og Språkrådet

Av Trond Andresen, Kari Haave,
Turid Kleiva, Else Ryen og Geir Vestheim

I oktober i fjor sendte Samlaget *Språkboka* av Andresen, Haave, Ryen og Vestheim til Norsk språkråd for godkjenning. Boka skal dekke de språklige emnene i norskfaget i alle tre år i allmennfaglig studieretning i videregående skole. I boka er det svært mange teksteksemplere, som vi i utgangspunktet ikke normerte. Men noen eldre bokmålstekster var varsomt normert i de utgavene vi hadde brukt. Fra Språkrådet fikk vi pålegg om å normere alle skjønnlitterære tekster til gjeldende rettskriving, mens andre teksteksemplere skulle normeres til læreboknormalen. Etter drøftinger mellom sekretariatet og to representanter fra forlaget ble det lempet noe på dette, slik at en del eldre former ble stående i tekster av f.eks. Elster, Ibsen, Hoel og Mykle. Andre, som Skram, og alt i nynorsk ble retta til gjeldende rettskriving.

Vi mener det er flere viktige innvendinger mot denne måten å normere på, og siden normeringsarbeidet til Språkrådet er av stor prinsipiell og praktisk betydning, ba vi om at saken ble lagt fram for fagnemnda.

De viktigste synspunktene våre la vi fram i brev til fagnemnda, og vi gjengir dem her:

«Etter vår oppfatning bør normeringspraksisen være mer liberal i denne og liknende bøker enn det avgjørelsen i sekretariatet legger opp til, og vi vil få nevne noen av våre argumenter:

1) Boktype

Normeringa gjelder ei bok i språkkunnskap. Slike bøker ble ikke laget da de gjeldende normeringsreglene kom i stand. De reglene som er brukt, er laget med tanke på lese- og sangbøker, ikke med tanke på tekster som skal demonstrere språklige fenomen.

2) Klassestrinn

Å vise variasjon mener vi må være forsvarlig overfor elevene i videregående skole. Også de gamle språkreglene legger opp til en mer liberal praksis i dette skoleslaget (f.eks. s. 29–30 i *Målform og normering i lese- og sangbøker*, 1961).

3) Sosial og historisk dimensjon

Ei moderne språkbok vil ofte være opptatt av språklig variasjon – over tid, fra sted til sted, fra miljø til miljø. Tekstene i ei slik bok bør være i samsvar med teorien boka legger fram – altså demonstrere variasjonen. Dersom tekstene blir normert for strengt, vil elevene miste den sosiale og historiske dimensjonen i språket. Dette gjelder også om tekstene i boka står i en annen sammenheng enn f.eks. en språkhistorisk eller språksosiologisk. Både elever og lærere bør kunne bla i boka og finne korrekte eksemplere. Ellers kan boka virke både forvirrende og selvmotsigende.

4) Hensynet til forfatterne

De fleste forfatterne er imot å få tekstene sine normert. Mange har gjort språkpolitiske valg som bør respekteres.

5) Avisspråk

Avisene i Norge viser stor språklig variasjon. Begge de offisielle målformene er representert, og også riksmål. Enkelte innlegg er på dialekt, og leserbrev trykkes i den formen forfatterne har gitt dem i de fleste avisene. Noe av dette mangfoldet kan vi få vist gjennom boka ved ikke å normere. Det er misvisende å f.eks. gi inntrykk av at *Aftenposten* skriver «etter» og «språk».

6) Ulik praksis på bokmål og nynorsk

Vi ser det som uheldig at praksisen er ulik i de to seksjonene. I vårt tilfelle fikk vi bruke Hoel med «etter» og Mykle med «nu» (men Skram ble altså retta), mens «leidi» hos Olav H. Hauge ble retta til «leii», og «den» bytta ut med «ho» eller «han» hos flere yngre nynorske forfattere, for å nevne noe.»

I brevet vårt konkluderte vi med at reglene for tekster i sang- og lesebøker ikke uten videre bør gjøres gjeldende for språkkunnskapsbøker. En bør ta hensyn til at ei bok er laga for elever i videregående skole, ikke for elever som skal lære elementær rettskriving. Bøker av

denne typen bør vise den språklige variasjonen vi har i Norge. Vi bør også vise forfatterne den respekt at vi ikke retter i tekstene deres.

I fagnemnda ble det vedtatt at formennene i de to seksjonene skulle se på saken i samråd med sekretariatet. Kort tid etter fikk vi et nytt møte i Språkrådet, der fagnemndformennene, sekretariatet, en representant for forlaget og en for forfatterne var til stede.

For bokmål ble det bestemt at eldre skjønnlitterære tekster kunne stå unormert, mens alle andre bokmåls-tekster skulle følge rettskrivinga. Faksimiletekster skulle ikke rettes.

For nynorsk ble det krevd trangere rammer. Olav H. Hauge-teksten fikk stå uretta, pronomenet «den» kunne godtas hos skjønnlitterære forfattere dersom de insisterte. Ellers fikk vi samme påbud som tidligere, dvs. rettskriving for skjønnlitterære tekster, læreboknormal

for sakprosa og ingen retting i faksimile.

Dette har vi sjølsagt fulgt opp, men vi er likevel prinsipielt uenig i deler av utfallet, jf. de seks punktene våre i brevet til fagnemnda.

Men vi vil også gjerne ha sagt at vi har hatt god nytte av mange rettinger og forslag vi fikk fra Språkrådet, og at vi ikke ønsker å underkjenne Språkrådets arbeid. Vi ble også møtt med stor velvilje da vi tok opp saken med fagnemnda.

Når vi nå er med og tar opp denne saken offentlig, er det fordi det ennå ikke er vedtatt faste retningslinjer for språkkunnskapsbøker for videregående skole. Vi synes det har vært altfor liten oppmerksomhet omkring dette spørsmålet tidligere. Utforming av lærebøker har mye å si for folks språkholdninger, og vi mener det er nødvendig med en diskusjon der lærere, forlagsfolk og forfattere av fagbøker og skjønnlitteratur kan få delta. □

Hva er godt språkrøktsarbeid?

Om Språkrådet og «Alle tiders norsk»

Av Tove Berg og Reidunn Guldal

Vårt ønske med denne artikkelen er å formidle noen av de opplevelsene og refleksjonene vi sitter igjen med etter å ha møtt språkrøktsarbeidet i Norsk språkråd i praksis. «Kontakten» varte i over et halvt år, fra vi i slutten av mai 1984 leverte inn manuskriptet til læreverket «Alle tiders norsk», beregna på elever i videregående skole, allmennfaglig studieretning, og til boka ble endelig godkjent i januar 1985. All denne tida ble det sjølsagt ikke arbeidd aktivt med manuskriptet, men det er ikke få arbeidstimer som er lagt ned i gjennomgåelsen av det. Og det spørsmålet vi stiller i den forbindelse, er: Er dette riktig satsing i norsk språkrøktsarbeid?

Manuskriptet var inne til behandling i flere runder, og flere konsulenter har vært involvert i arbeidet. Kravet fra dem var at vi måtte foreta endringer som berørte tre ulike sider ved boka:

- (1) språket vårt
- (2) det faglige innholdet i enkelte delkapitler
- (3) språket i de mange teksteksemplene i boka

Hvert av disse områdene reiser prinsipielle spørsmål om hva som er og hva som bør være Språkrådets mandat.

Språket vårt – krav om konsekvens

Da vi gikk i gang med å skrive «Alle tiders norsk», hadde vi et ønske om å skrive et radikalt bokmål, ut fra en språkpolitisk begrunnelse. Det er sjelden å se radikalt bokmål i lærebøker, og vi ville gjennom denne boka vise at læreboknormalen er videre enn kanskje mange tror. Vårt valg skapte en del diskusjon i forlaget, der en var redd for at et for radikalt språk ville oppfattes som så uvant at det kunne skape motstand og dermed virke mot sin hensikt. Det tok vi hensyn til og modererte språket noe.

Men språkkonsulenten var ikke fornøyd; han kunne ikke akseptere våre språkvalg og krevde manuskriptet retta og sendt inn på nytt. Fra konsulentens merknader

gikk det fram at det i vesentlig grad var på grunn av inkonsekvens i språkbruken, bl.a. godtok han ikke veksling mellom *en* og *ei* som ubestemt hunkjønnsartikkel, veksling mellom *man* og *en* som ubestemt pronomen, og vår veksling mellom *-a* og *-ene* i ulike intetkjønnsord bestemt form flertall (eks. *orda/begrepene*) karakteriserte han som «stor vakling».

Spørsmålet om konsekvens er ikke enkelt. Men vi oppfatter at Språkrådet stiller strengere krav til konsekvens i formverket hos oss enn hos andre lærebokforfattere som skriver mer moderat bokmål. Og vi var overraska over å møte en så rigid oppfatning blant fagfolk som en kan møte blant mer ureflekterte språkbrukere.

Enda mer overraska var vi imidlertid over den *stilistiske* normeringa: «Forfatterne skriver altså en slags variant av radikalt bokmål, og en må jo tro at en viktig hensikt med dette er å gi framstillingen et muntlig preg som elevene skal kunne kjenne seg hjemme i. På det grunnlaget er det ganske eiendommelig at forfatterens syntaks på viktige punkter henger så sterkt igjen i en talemålsfjern skriftspraksvariant. Det gjelder i ganske stor utstrekning *s*-genitiver, men framfor alt gjelder det enkelt bestemmelse og i særklasse *s*-passiver, som forfatterne ser ut til å skrive nesten automatisk. Det gir en merkelig vridning mellom radikale former og konservativ syntaks.»

I tillegg til så kategorisk å binde former og syntaks sammen, reagerte konsulenten enkelte steder på ordvalget vårt, bl.a. ville han ha bytta ut konsekvent *imidlertid* med *likevel*, *vanskelig* med *vanske* og endelsen *-else* med *-ing*.

Vi er sjølsagt ikke uenige i at overdreven bruk av de syntaktiske mønstrene konsulenten nevner virker tyngende, men vi er uenige i at samtlige forekomster skal skrives om. En så bastant holdning til forholdet mellom formverk og syntaks gir lite rom for variasjon og nyanser og vanskeliggjør situasjonen for lærebokforfattere som ønsker å bruke noen flere radikale former enn vanlig i lærebøker. (Over til neste side)

Dessuten er det klart at slike stilistiske valg ikke er nedfelt i læreboknormalen, og derfor bør de heller ikke være overlatt til den enkelte konsulentens skjønn. Her har lærebokforfattere og forlag like stor kompetanse som Språkrådet.

Det faglige innholdet i enkelte delkapitler

Språkrådet har ikke formelt mandat til å granske innholdet i lærebøker. Likevel skjer det med norskbøker, etter en innarbeidd sedvane. Faren her kan være at grensa mellom faglig gransking og språkpolitisk sensur blir flytende. I arbeidet med vår bok mener vi at sekretariatet i Språkrådet enkelte steder har lagt språkpolitiske vurderinger til grunn. For eksempel ble vi pålagt å forandre uttrykket *konservative former* i bokmål til *moderate former*. Dette skapte store problemer for oss, da vi i framstillinga hadde lagt vekt på ei tredeling innafor bokmålsnormalen i *konservative, moderate og radikale* former.

Vi ble også kritisert for å være for nynorskvennlige i ei bokmålsbok, og ble på det sterkeste anmoda om å beskrive fordelene ved å være bokmålsbruker!

Teksteksemplene i boka – regler for standardisering

Boka, som dekker alle de språklige emnene i norsk i allmennfaglig studieretning, skiller seg ut ved at den inneholder svært mange teksteksemplar, både fra ulike tidsepoker og i ulike genrer. Spesielt er også at vi har med utdrag fra eller hele tekster produsert av elever fra 2. klasse i grunnskolen til 3. klasse i videregående skole. Et viktig pedagogisk prinsipp for oss var at tekstene skulle få stå uendra. Dette er i tråd med det synet som gjennomsyrrer boka – at elevene skal få blikk for og bevissthet om det språklige mangfoldet og økt toleranse for ulike språkformer. I mange tilfeller er dessuten tekstene brukt direkte for å dokumentere variasjonen, både innafor og utafor rettskrivingsnormalen.

Når det gjelder de elevproduserte tekstene, er de brukt bl.a. enten for å bevisstgjøre elevene om den språkutviklinga vi gjennomgår i skoletida og for å møte dem der de sjøl befinner seg i si egen skriftspråkutvikling. Da er det etter vår mening en viktig forutsetning at tekstene er autentiske, dvs. at også feil og ufullkommenheter får stå.

Språkrådet avviste våre pedagogiske begrunnelser ved å vise til gjeldende regelverk om standardisering og det mandatet de var pålagt. Pedagogikk måtte i denne sammenheng bli sekundær. Men i realiteten er vel mandatet også basert på et pedagogisk prinsipp, nemlig at elevene må få møte forbilledlige tekster, ellers blir de i beste fall forvirra, i verste fall vil smitteeffekten bli så stor at de skriver galt sjøl.

Det er lite litteratur å vise til når en skal vurdere de to standpunktene mot hverandre. Det som er viktig for oss å understreke, er at Språkrådets pedagogiske syn ikke kan dokumenteres og at det er lite forenlig med de tendensene som en kan lese ut av forskningen de siste åra (se Geirr Wiggens artikkel i dette nummeret av Språklig Samling). Og vårt hjertesukk blir: Hvis det bare var så enkelt å skape gode skribenter som Språkrådet tror...

Hva ble så det endelige resultatet?

Etter møte mellom sekretariatet i Språkrådet, forlagsredaktøren og oss satt vi igjen med en beklemmende

følelse av at vi hadde godtatt et kompromiss som vi ikke helt kan stå inne for verken faglig eller pedagogisk. Men tida var knapp, og vi valgte denne løsningen for å få boka utgitt raskt, framfor å forsinke prosessen ved å prøve saken for fagnemnda.

De nynorske tekstene er strengere normert enn bokmålstekstene. Riktignok har vi også her eksempler på tekster som bryter med normen; først og fremst ved de skjønnlitterære ble det åpna noe for det. Men da måtte vi kommentere/angi bruddene i margin eller lage oppgaver, der elevene blir bedt om å finne feil/avvik fra normen.

I bokmål virker normeringa mer forsiktig. Riktignok var det også her i utgangspunktet krav om at vi skulle skille mellom sakprosa og skjønnlitterære tekster, med strengere krav til normering av sakprosattekster, men i realiteten har Språkrådet godkjent også sakprosattekster som til og med bryter med den videre rettskrivingsnormalen.

I ei særstilling står de elevproduserte tekstene. Her fikk vi til slutt beholde tekstene uendra mot at vi lagde oppgaver som gikk ut på å forklare eller finne feil. I svært mange tilfeller virker disse oppgavene malplasserte og til og med forstyrrende. Som et eksempel vil vi vise en tekst av en 5. klassing brukt som eksempel på tekstsammenbinding. Her er feila så åpenbare for en elev i allmennfaglig studieretning at spørsmålet «Hvilke språkfeil finner du?» blir stående i et komisk skjær.

FROSTEN

En stille natt kom en hvit skygge
smygene over graset. marken den ensomme
smøg seg stille ned i jorden. bjørnen kunne
ikke får at hele norges land hadde
den hvite frost kappe på. og nå er alle
menesker i et sinn i seg selv og intet anet
meneske kan trenge in til meg. en liten gran
var grøn. er nå en hvit gran hele skogen
er tat av frosten. hvorfår er kjernet som
jeg vaset i den herlige sommerdag, nå er den
igjen froset av is. nå er hele norges land
betat av is.

Slik boka nå foreligger, kan vi også stille spørsmålet om Språkrådets konsulenter helt har oversikten over hvilke prinsipper de krever fulgt. Eneklte steder virker normeringa tilfeldig.

Nå er Språkrådet i ferd med å vurdere nye regler for normering av språket i leseverk. Et spørsmål som også må vurderes her, er om bøker av vår type, der språket i vid forstand står i sentrum og der tekstene brukes som eksempler i sammenheng med lærebokteksten, skal underkastes samme normering som språket i leseverk, der tekstene i større grad står ukommentert. Dessuten bør reglene ses i forhold til virkeligheten i videregående skole i dag, der store deler av lærestoffet i norsk (arbeidsbøker, skjønnlitterære verk, aktuelle avis- og tidsskrifttekster, ja, til og med analysetekstene til eksamen) er unormerte.

I alle tilfeller er det viktig, som Geirr Wiggen sier, å drøfte grunnlaget for normering og ikke minst se reglene i lys av nyere pedagogisk forskning. □

Språklige sidespor (3)

Av Tomas Refsdal

«Ikke tvil om annet»

Dette uttrykket brukes av ganske mange mennesker. Det kan f.eks. hete: «Det er ikke tvil om annet enn at mannen har rett.»

Til daglig er det neppe noen som misforstår meninga i det som sies her. Den er: Det er ikke tvil om at mannen har rett. Men hvorfor ikke da også *si* det slik?

De to orda «annet enn» er ikke bare unødvendige. Det som verre er, er at de i virkeligheten snur innholdet på hodet. Det sies jo egentlig at det er ikke tvil om *annet*, men *dette* kan det altså være tvil om.

Hvorfor disse to orda «annet enn» er kommet inn, er vanskelig å vite. Som jeg nevnte en gang før, er språkets veier uransakelige. Kanskje har det blitt ei sammenrøring med at hvis noen sier noe *annet*, så er *det* i høg grad tvilsomt.

Å utrydde uttrykket «annet enn», kan bli vanskelig, så fast som det tilsynelatende har satt seg. Heldigvis betyr det ikke så mye, men den som ønsker å skrive eller uttale seg noenlunde korrekt, bør sløyfe de to overflødige orda.

«Opp til flere ganger»

Dette må være et uttrykk av nyere dato. Jeg kan iallfall ikke huske å ha hørt det før nå i den seinere tid.

Det er unektelig noe rart ved dette uttrykket. Eksempel: «Dette har vi pekt på opp til flere ganger» – «Opp til» burde vel helst vise til et bestemt antall ganger. Men «flere ganger», hva er det?

Det kan bety så mangt, helt fra 2–3 ganger og oppover. Det blir derfor noe temmelig uklart over uttrykket. Det sier nesten ingenting. Det sier kanskje – men bare kanskje – at det er noe mer enn en gang. Men ville ikke setningen inneholde akkurat det samme dersom orda «opp til» ikke hadde stått der?

Etter mitt syn ville setningen da ha blitt både enklere og riktigere.

«Opp til flere ganger» virker på meg direkte komisk.

Vi har altså her et nytt tilfelle av at ord har sneket seg inn i et uttrykk – bare til skade.

Dette var de tre siste av en serie på ti ord eller uttrykk som det er noe særegent ved. Er det noen som har lyst til å forlenge lista, tar sikkert redaksjonen imot det. □

« – med videre»

Også her har vi et uttrykk som skurrer litt – iallfall i *mine* ører. De to orda hører liksom ikke sammen.

Hvem eller hva kan ha skapt dette uttrykket? Kan det være ei sammenblanding av visse andre uttrykk?

Før i tida hadde vi ei forkorting som het m.m.. Det betydde «med mere». Og så hadde vi «m.m.m.», som betydde «med meget mere». Et annet uttrykk var «etc.», men mest brukt var vel «osv.».

«M.m.» og «m.m.m.» ser jeg nå sjelden eller aldri brukt. Sjeldnere blir det visst også med «etc.» og «osv.» Det er visst mer «in» med dette merkelige uttrykket «med videre».

Kan det ha blitt ei sammenblanding av «med mere» og «og så videre» – til «med videre»?

Jeg tror vi burde være umoderne nok til å bruke de gamle og enkle orda her, f.eks. «osv.» De er greie og letforståelige og skurrer ikke i ørene.

SPRÅKLIG SAMLING

Returadresse:

Postboks 636, Sentrum, 0106 OSLO 1

Nytt frå språkfronten:

Ein siger for nynorsken og demokratiet

Sia siste nummer av Språklig Samling kom ut har målfolk feira hundreårsjubileet for den formelle jamstillinga av «det norske Folkesprog» med «vort almindelige Skrift- og Bogprog». Få veker etter vedtok så Stortinget å endre grunnskolelova slik at den allmenne røysteretten ved skolemålsrøystingar blir gjeninnført.

Denne retten gjaldt frå 1915/17 (da lands- resp. byfolkeskolelova vart vedtatt), men i kjølvatnet av Vogt-komiteen vart han innskrenka til å omfatte berre foreldre til barn i og under skolealder. Dette var ein konsesjon til riksmålsfolka, som skulle gjerast til lags for å sikre «sprogfreden».

Både for nynorsken og demokratiet er det eit viktig vedtak Stortinget har gjort denne gongen.

Nynorsken har framleis livsgrunnlaget sitt i lokalsamfunna på bygdene, og dei fleste av dei er både små og sårbare for press utanfrå. Jamvel små grupper av yngre innflyttarar i prestisjefylte stillingar kan verke oppløysande på den språkleg-kulturelle identiteten *dersom dei går inn for det*, og det å kaste ut nynorsken or krinsskolane er den sikreste måten å oppnå dette på. Når riksmålsfolk ønskjer å gi slike grupper urimeleg stor makt, er det fordi dei her kan råke i nynorskens mjuke underliv, fjernt frå dei «tunge» kulturinstitusjonane og konsoliderte kjerneområda.

At allmenn røysterett i saker med avgjerande samfunnsmessig innverknad er det einaste demokratiske, burde vere elementært. Men Høgre er imot – med noen få heiderlege unntak frå «bunads-Høgre». Men det er i pakt med gammal tradisjon, for slik har Høgre historisk brukt å stille seg når utvida røysterett – utvida demokrati – sto på programmet.

Er stortingsvedtaket så eit sesam-sesam for nynorsken? Nei, språksituasjonen blir neppe drastisk endra. Truleg blir det større stabilitet i skolekrinsane – det vil bli mindre lett for små grupper som måtte ønskje det å manipulere fram eit skifte av skolemål. Og i ein del ferske bokmålskrinsar der nynorsken framleis står sterkt i lokalsamfunnet, kan det nok bli røysting og eit skifte

tilbake att. Det er i tilfelle berre å gjere gjort urett god att. Noe større ras over til nynorsk er det neppe realistisk å vente.

Men ein meir stabil og sikker posisjon i lokalsamfunna er i seg sjøl ingen liten fordel for nynorsken. Tilbakgangen for nynorsk skolemål stansa som kjent opp for ca. åtte år sia, men denne stabiliteten er falsk, fordi han skjuler fortsatt tilbakegang i periferien og ei styrking i kjerneområdet på Vestlandet. Altså ein tendens til regionalisering – ei utvikling som er sterkt imot målrørslas vilje.

Men *visse* fordelar har ei slik utvikling: i kjerneområdet sitt spreier nynorsken seg langsamt men sikkert til nye samfunnsområde og samfunnsgrupper. Dette utviklar språket som bruksmål og kan gjere det meir tevlingsført med bokmålet i neste omgang.

Det er altså framleis forhasta å spå nynorsken snarleg katastrofe, død og undergang, slik forståsegpåarar frå Morgenbladet til Finn-Erik Vinje har gjort med påfallande iver den siste tida. Men skal dommedagsprofetane stillas i skammekroken, vil det stadig vere nødvendig med høg språkbevisstheit, aktiv skapande verksemd og seig overlevingsvilje blant nynorskfolk – i tillegg til støtte og solidaritet frå flest muleg bokmålsbrukarar.

Ingen viktig målsiger er vunnen utan at *alle* desse faktorane har spela ei rolle. Og slik må det fortsette – om eit så sjølsagt rettferdskrav som språkleg jamstilling noen gong skal bli verkelegheit og ikkje berre eit ideal. Å pukke på slagord om nynorsk som einaste riksmål i landet, vil i praksis aldri få andre konsekvensar enn den eine å undergrave striden for jamstilling.

På den andre sida: dei som roleg vil sitte og sjå på at nynorsken dør ut, vil neppe løfte ein finger den dagen *bokmålet* får stempelet ein «særnorsk raritet», som Dagbladet no prøver å feste på nynorsken. Kan bokmålet kalle fram brøkdelen av den trassige sjølhevingsviljen mot ytre språkpress som nynorsken har mobilisert i desse hundre åra?

LSV

Er du opptatt av språkspørsmål?

Vil du støtte arbeidet for:

- et folkelig bokmål og et folkelig nynorsk?
- ei gradvis og gjensidig tilnærming mellom de to målformene på grunnlag av det talemålet folk flest bruker?
- rett for alle til å bruke sitt eget talemål uten å bli nedvurdert?
- reell jamstilling mellom bokmål og nynorsk?
- reelle rettigheter for de språklige minoritetene?

Da er Landslaget for språklig samling (LSS) noe for deg!